

УДК 35.071.1

О. М. Шмаков

ЧИ ВЛАСТИВЕ ОПЕРАТИВНЕ МИСТЕЦТВО НАЦІОНАЛЬНІЙ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ?

Наведені доводи стосовно наявності у Національній гвардії України оперативного мистецтва, а також варіант методологічних основ оперативного мистецтва Національної гвардії України.

Ключові слова: суб'єкти сектора безпеки і оборони, самостійна оперативна ціль гвардії, оперативні дії гвардії, керівництво, взаємодія, забезпечення, методологічні основи оперативного мистецтва гвардії.

Постановка проблеми. Зазвичай оперативне мистецтво пов'язують із застосуванням великих угруповань сухопутних військ. Наявність оперативного мистецтва в інших видах збройних сил може викликати сумнів, якщо їх угруповання не мають самостійної оперативної цілі. Наприклад, якщо військово-повітряні сили хоча й у змозі проводити самостійні бомбардувальні операції, але при цьому їх дії не мають самостійного значення, а є одним із складників загальної операції збройних сил, то виникають заперечення стосовно наявності оперативного мистецтва у цьому виді збройних сил.

Такі ж сумніви можуть виникати й стосовно Національної гвардії України.

Мета статті – попередити заперечення щодо наявності оперативного мистецтва у Національній гвардії України.

Виклад основного матеріалу. У мирний час у звичайній оперативній обстановці Національна гвардія України виконує планові завдання з охорони громадського порядку встановленою кількістю сил, за надзвичайних ситуацій – великими силами, угрупованнями.

Сфера застосування угруповань Національної гвардії України у *мирний час*: забезпечення громадської безпеки за надзвичайних ситуацій соціального, техногенного і природного характеру; забезпечення правового режиму надзвичайного стану; боротьба з незаконними збройними формуваннями; участь у боротьбі з терористичними групами; крім того, у *воєнний час*: участь у територіальній обороні; у взаємодії зі Збройними Силами України участь у ліквідації збройного конфлікту та у відсічі збройної агресії проти України.

У діях, пов'язаних з надзвичайною ситуацією, наприклад соціального характеру, можна виділити фази, у яких роль Національної гвардії України (далі – гвардія) неоднакова.

© О. М. Шмаков

У початковій фазі головна роль належить органам внутрішніх справ, а забезпечувальна – гвардії.

В основній фазі гвардія стає головною силою, а органи внутрішніх справ – забезпечуючою. У цій фазі гвардія істотно впливає на подальше розвинення подій, стає основним компонентом сил охорони правопорядку, її дії набувають не залежного від органів внутрішніх справ характеру. Власне, ця фаза й визначає оперативний масштаб застосування сил гвардії, обрис її оперативних дій.

Свого часу гвардії (у минулому – внутрішнім військам) запропоновані такі оперативні форми застосування: “оперативні дії” та “спеціальна операція” [2, 3]. Відтоді заперечень стосовно цих назв не було, й у заходах оперативної підготовки вони застосовуються.

З оперативними діями гвардії, наприклад, можна пов'язувати ситуації, коли: поставлене для виконання завдання є багатофункціональним; розмір району дій – не менше ніж регіон держави; тривалість дій – довгочасна; кількість етапів дій – декілька; застосування зброї – згідно з чинним законодавством; у разі неуспішності дій гвардії можливі негативні резонансні наслідки; загальне керівництво діями гвардії – з боку центрального органу виконавчої влади (правоохоронного або військового органу держави), безпосереднє – центральним і територіальними органами управління гвардії.

Оперативні дії як форма застосування гвардії включають: планування дій; матеріально-технічне забезпечення; зосередження сил у вихідному районі; висування сил у пункти виконання завдань; створення інженерних загороджень; блокування території, режимні, стабілізаційні та інші активні дії (спеціальні операції, а у воєнний час і бойові дії).

Успіх оперативних дій (оперативний успіх) гвардії може настати за таких умов:

– під час заворушень прибуття людей з інших міст до району масових дій припинено, вдалося припинити масові злочини, уникнути загибелі людей;

– у ході антитерористичної операції численній диверсійно-терористичній групі не вдалося проникнути на територію АЕС, промислового об'єкта, дипломатичного представництва;

– під час карантинних заходів не допущено поширення зони зараження;

– у техногенній надзвичайній ситуації не допущено масового мародерства, пограбувань;

– у районі надзвичайного стану запроваджений правовий режим забезпечено;

– у бойових діях забезпечено безперешкодне функціонування фронтальних доріг, що ведуть до оперативного угруповання військ Збройних Сил; пункти опору блоковані і нейтралізовані та не потребують відволікання сил із фронту для забезпечення безпеки тилу оперативного угруповання військ Збройних Сил.

Успіх оперативних дій гвардії залежить від успішності тактичних дій формувань гвардії та від своєчасності і повноти їх матеріального забезпечення. Оперативним мистецтвом гвардії не може допускатися використання будь-яких тактичних засобів, тому що особовий склад гвардії у більшості випадків має справу зі своїми громадянами. Звідси оперативне мистецтво змушене *диктувати тактиці таку лінію поведінки*, яка узгоджується з чинним законодавством стосовно прав і свобод людини і громадянина (з урахуванням зазвичай і умов, що складаються у ході виконання завдань).

На оперативне мистецтво гвардії істотно впливають внутрішньополітичні чинники. Хоча особовий склад гвардії й поза політикою, сама гвардія як силова структура, яка покликана шляхом застосування сили забезпечити громадську безпеку за надзвичайних ситуацій, є знаряддям політики, зазнає впливу політичних сил, що відбивається на формах і методах її застосування.

Оперативне мистецтво гвардії – це мистецтво, передусім, *вищого керівного складу гвардії*, яке вирішує основні проблеми, викликані обстановкою у сфері безпеки і оборони для гвардії. Своєю чергою, й командири тактичної ланки успішно виконують завдання, якщо їх дії узгоджуються з оперативними уявленнями старшого штабу

(коли вони є не просто виконавцями поставлених завдань, а у змозі бачити й перспективи).

На оперативне мистецтво гвардії істотно впливає і *чинник взаємодії*. Необхідність узгодження дій гвардії з представниками органів державної влади, органів місцевого самоврядування, правоохоронних і військових органів, участь у діях гвардії формувань правоохоронних органів, громадських організацій, підприємств на місцях підвищують вимоги до рівня керівництва гвардії, свідчать про зростаючу самостійну роль керівництва гвардії.

Організація і здійснення *матеріально-технічного забезпечення* формувань гвардії є прерогативою органів управління центральної ланки, що зумовлено превалюванням функцій для мирного часу у діяльності гвардії, практикою оперативного підпорядкування її військових частин і з'єднань органам управління внутрішніх справ регіонів. Військові частини і з'єднання гвардії стають центрами зосередження матеріальних засобів, значну частину яких вони придбавають через закупівлі. У такому разі органи управління тилу центру здійснюють матеріально-технічне забезпечення засобами тривалого користування, виконуючи, в основному, організаційну функцію. Під час виконання завдань угрупованнями сил гвардії за надзвичайних ситуацій можливе надходження матеріально-технічних засобів і від органів постачання інших силових структур та державного резерву, що ускладнює організаційну роботу із взаємодії.

Виходячи з наведеного можна вважати, що гвардія має *самостійну оперативну ціль*, що внесок її центральних і регіональних органів управління в ефективність дій сил гвардії є вагомим і що оперативне мистецтво властиве Національній гвардії України.

Оперативну ціль Національної гвардії України можна подати так:

1) у сфері безпеки, наприклад, у надзвичайній ситуації соціального характеру – рішучими діями проти злочинних посягань на владу (конституційний лад, територіальну цілісність України) припинити спроби зміни їх насильницьким шляхом і забезпечити можливість розв'язання надзвичайної ситуації на умовах державної влади;

2) у сфері оборони, наприклад, в операції Збройних Сил України з відсічі агресії проти України – діями зі стабілізації обстановки в

операційному районі забезпечити безпеку тилу угруповань військ Збройних Сил України.

Якщо наведені вище доводи якоюсь мірою є переконливими, то можна сформулювати **методологічні основи оперативного мистецтва Національної гвардії України.**

1. Сфера застосування великих сил Національної гвардії України у *мирний час*: забезпечення громадської безпеки за надзвичайних ситуацій соціального, техногенного і природного характеру; забезпечення правового режиму надзвичайного стану; участь у боротьбі з терористичними групами; боротьба з незаконними збройними формуваннями (дії яких можуть звести протистояння навіть до внутрішнього збройного конфлікту); крім того, у *воєнний час*: участь у територіальній обороні; у взаємодії зі Збройними Силами України участь у ліквідації збройного конфлікту та у відсічі збройній агресії проти України.

2. Оперативний масштаб у діях гвардії виявляється за надзвичайних ситуацій, надзвичайного стану та у воєнний час.

3. У початковій фазі громадського протистояння гвардія є допоміжною силою органів внутрішніх справ, в основній фазі протистояння – стає основним силовим компонентом сфери безпеки і набуває самостійну оперативну ціль.

4. Противником гвардії розглядаються: масові угруповання правопорушників, які вчиняють безладдя, що можуть призвести до загибелі людей, до зміни або повалення державної влади, порушення конституційного ладу держави шляхом насильства; численні терористичні групи; незаконні збройні формування; численні групи диверсійно-розвідувальних сил противника і повітряні десанти у воєнний час.

5. Гвардія виконує завдання під керівництвом органів виконавчої влади (органів внутрішніх справ, правоохоронних органів, військових органів держави).

6. Оперативні угруповання гвардії у сфері безпеки складають основу міжвідомчих об'єднаних угруповань сил охорони правопорядку.

7. Для гвардії властива збільшена різноманітність функцій і залучення до її дій у разі самостійного виконання завдань поліцейських формувань, охоронних структур, громадських організацій та населення.

8. Підтримання взаємодії з іншими суб'єктами сфери безпеки і оборони та

всєбічного забезпечення сил гвардії є прерогативою її центрального і регіонального керівництва.

9. У діях проти правопорушників застосування техніки і зброї гвардії вкрай обмежене (здійснюється суворо згідно з чинним законодавством).

10. У діях проти численних терористичних груп, незаконних збройних формувань, численних груп диверсійно-розвідувальних сил противника, повітряних десантів вогневі засоби і техніка гвардії застосовуються відповідно до законів і звичаїв війни (міжнародного гуманітарного права).

11. Під час кризових ситуацій органи управління гвардії зазнають істотного впливу політичних сил.

12. Гвардія свої дії супроводжує інформаційними заходами з метою підтримання на потрібному рівні морального стану населення.

13. Теорія оперативного мистецтва гвардії базується на принципах діяльності сил внутрішньої безпеки держави і принципах воєнного мистецтва.

14. У теорії оперативного мистецтва гвардії досліджуються оперативні дії (спеціальні операції) оперативно-територіальних об'єднань (об'єданого оперативного угруповання гвардії).

15. Об'єктом теорії оперативного мистецтва гвардії є оперативні дії (спеціальна операція), організація і озброєння оперативно-територіальних об'єднань (об'єданого оперативного угруповання гвардії).

16. В узагальненій формі предметом досліджень оперативного мистецтва гвардії є підготовка і ведення оперативних дій (спеціальної операції) оперативно-територіальними об'єднаннями (об'єднаним оперативним угрупованням) гвардії, управління силами і всєбічне їх забезпечення.

17. У дослідженнях з питань оперативного мистецтва гвардії застосовуються загальнонаукові методи, методи воєнної науки, часткові методи суспільних, природничих і технічних наук.

Висновки

Отже, особливостями діяльності Національної гвардії України є такі: залежність у діях від позиції органів державної влади; необхідність у підтриманні взаємодії із суб'єктами сектора безпеки і оборони на

центральному і регіональному рівнях управління; зосередження організації матеріально-технічного забезпечення у центральній ланці управління.

Національна гвардія України, як і Сухопутні війська Збройних Сил України, має самостійну оперативну ціль.

Національній гвардії України оперативне мистецтво притаманне.

Оперативне мистецтво Національної гвардії України у сфері оборони збігається з оперативним мистецтвом Збройних Сил України (під час виконання завдань територіальної оборони, проведення режимних і стабілізаційних дій).

Особливості оперативного мистецтва Національної гвардії України визначаються її завданнями для мирного часу.

Список використаних джерел

1. Про Національну гвардію України [Текст] : Закон України від 13.03.2014 р. № 876-VII // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 24.

2. Шмаков, О. М. Словник офіцера внутрішніх військ з воєнно-наукових питань [Текст] / О. М. Шмаков. – 5-те вид. – Х. : Акад. ВВ МВС України, 2009. – 518 с.

3. Шмаков, О. М. Зміст базових понять з будівництва внутрішніх військ [Текст] / О. М. Шмаков // Честь і закон. – 2011. – № 2. – С. 4–12.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2015 р.

Рецензент – доктор військових наук, професор Г. А. Дробаха, Національна академія Національної гвардії України, Харків, Україна